

Digitalnikano lilvarnipe

Auktorja: Danijela Birt, Jadranka Brkić-Vejmelka, Ines Cvitković Kalanjoš

Ko pučipe save sa fundavne phirnipa mangljol o čhavoro trubul te leljarel anglo xramonkeripe ano jekhto klaso, e pobuter manuša ka phenen: drabaripe thaj xramovipe. Thaj uzal kadava so si trubutno kodova, trubul te vakeras kaj ani avdivesutni digitalnikani era o digitalnikano lilvarnipe, katar jekh rig si temelime ko lilvarnipe, a katar aver lel thaj primato upral e fundavne phirnipa e lilvarnipaskere.

Bare džanlipastar si thaj o termino digitalnikano lilvarnipe ani sahni leskiri forma. Generalnikane šaj te vakeras kaj hačarel ververikane butjarne phirnipa; katar i buti e softverikane instrumentengo vašo keripe e tekstesko, kompjuterikane table thaj fotografije, e-pošta, internet thaj web ikaldipe, dži i aplikacia vašo keripe e prezentaciakoro thaj o resipe ko online komunikaciakere kanalia thaj sa e praktikane džanipa save so trubun amenge te šaj te resas ko jekh terminirime digitalnikano saikeripe vaj te keras korkori amare.

Ano palune deš berš arakhljam nekobor terminia save so šaj te isthanaren pe, vaj pale te džipheren pe, a save ikljoven varekana thaj labaren pe sar sinonimia: informaciakoro lilvarnipe, kompjuterikano lilvarnipe, bibliotekakoro lilvarnipe, mediengoro lilvarnipe thaj ko agor digitalnikano lilvarnipe) ano varesave tekstia labarel pe o termino digitalnikano informaciakoro lilvarnipe). But adalestar si aver katar o 1990 berš, kana e UN Deklaraciasa vazdime si 10 beršengoro programo so si dromardo ko tiknjaripe e bililvarnipaskoro, a ko jekh si vazdime thaj o intereso e pučipaske e lilvarnipaskoro ano konteksto e neve informaciakere amalnipaskoro ko kerdipe.

Ko thavdipe e 1990-to beršengoro o termino „digitalnikano lilvarnipe“ vaše but auktorja anelas thaj šajdipe e drabaripaskoro thaj hačaripe e hipertekstualnikane thaj multimediakere tekstongoro. Ano kadava konteksto, o Lanham labarel o vakerdipe sar sinonimo vašo „multimediakoro lilvarnipe“. O lilvarnipe ani digitalnikani era leske kerel anipe te ovel les kapaciteto e hačaripaskoro e informaciengoro sar te si sikavde, thaj ano dikhipa e digitalnikane lilvarnipaskoro so phanden o phirnipe e dešifriripaskoro e pikturako, sesiengo thaj av. E Lanhameske si klidardo te keras verver o printime thaj o digitalnikano lilvarnipe (Bawden, 2001., r. 246). O digitalnikano lilvarnipe si ki relacia e drabaripasa thaj hačaripasa e informaciengoro so si verver katar o drabaripe e pustikengoro vaj nevipangoro. Jekhutno vakardo, o ververipe maškar e ververikane tipia e lilvarnipaskere si specifikanke korkori e medienge.

Majbut labardi definiciasia kadaja katar 1989 berš, savi so o informaciakoro lilvarnipe definirinel sar šajipe te kerel baxtagorale arakhnipa, moljaripa, legardipa thaj generalnikane labaripa e informaciengo save so resen ko buvleder diapazoni e mediengoro, so ovela kerdo ano sa e kompleksikane informaciakere trujalipa. I definicia si buvleder katar e terminia ko informaciakoro thaj digitalnikano lilvarnipe save so si saikerde ano late thaj keren anglošarti vašo baxtagoralo labaripe e servisenge thaj instrumentia save so resen e dromesa ko

informaciaki-komunikaciakiri teknologia (ALA, 1989 sar thaj Novkovic Cvetkovic, Stošić & Belousova, 2018). , r. 1091)

Paul Glistar kerda popularizacia ko termino definirindoj les ko akava čhani: kapacitetipe e hačaripaskoro thaj labaripe e informaciengoro ane pobuter forme katar o buvlo diapazono e hangongo kana si prezentirime ko kompjutero (Martin 2018, r. 18). Sar so vakarel o Glistar, isi štar temelime kompetencie ko digitalnikano lilvarnipe, biaverkerde ki relacia e tehnologikane averdipanca: khedipe e džanipaskoro, rodljaripe ko internet, hipertekstualnikani navigacia thaj dikhipa e saikerinakoro (Bawden, 2001., r. 248). O Glistar džal kodobor dur so o digitalnikano lilvarnipe definirinel sar „esenialnikano dživdipaskoro phirnipe“, vaj pale sar „phirnipe te ažhovel pe dživdo“ ano trubutno digitalnikano vaxt/vrama ano savo akana dživdinas (Martin, 2018., r. 18).

Bare džanlipaskoro elemento katar digitalnikano lilvarnipe si o phirnipe e resle instrumentengo thaj o kritikano pučljaripe adale instrumentengoro kana len labaras. Kadava si pendžarkeripe thaj labaripe lengere zorakoro, numaj thaj minsa vaše sa e bilačhipa thaj kišlipa so o labaripe akale instrumentengoro anel (Lapat, 2017., r. 50). O Glistar vakarel kadava segmento kaj si digitalnikano lilvarnipe savo so hačarel kritikano hačaripe e saikerinengo mamuj i tehnikani kompetencia, thaj ulavel les sar klidardo phirnipe kana si lav vašo digitalnikano lilvarnipe (Martin, 2018, r. 18). Kadaleske o digitalnikano lilvarnipe dikhel sar bare džanlipaskoro aspekto ko resipe kori o digitalnikano saikeripe thaj leskoro rodljaripe thaj si trubutno te ovel barjardo kritikano gindipe ki akaja area te šaj te keras baxtagoralo ulavdipe e saikerinengoro save so trubun amenge ano varesavo momento. But si bare džanlipastar te džanas sigurnikane te rodas kadaleske so šaj te ovel te arakhas xoxavno vaj pale bidikhli saikerin.

Numaj o šajdipe vaj loxhjaripe ko avipe dži i saikerin, sadanes si te ovel kerdi thaj kerjakerdi informacia, i individua savaxt trubul te ovel la ki godi thaj i etikani komponenta ko rodljaripe, labaripe thaj ulavdipe e saikerinengo. O dikhljaripe e amalnikane networkengoro, khelipe e khelina vaj o labaripe aver resursia katar o amalnikano saikeripe sade si varesave katar e aspektia ko digitalnikano lilvarnipe. Trubul te vakeras kaj o digitalnikano lilvarnipe phandel thaj kreiripe e personalnikane digitalnikane saikerinakoro, džikaj e networkengere rigore si sade jekh katar e šajutne tipia e saikerinengoro save so šaj te kreirinen pe. Ano kadava konteksto o digitalnikano lilvarnipe dikhel pe sar savaxtuno thaj dinamikano proseco savo so adhinel katar e rodljaripa e individuakoro. Martin (Martin 2018, r. 20) del akcento kaj e averdipa oven adhinale katar e trubutnipa ani dendi situacia: dikhindoj kaj o digitalnikano lilvarnipe si phandlo e digitalnikane kompetenciasa, thaj kadava ko saikeripe šaj te ovel averkerdo, ano jekhipa e sigutne averdipanca ane sikljovipaskere thaj tehnologikane pejzažia.

aj te vakeras kaj o lilvarnipe ano agordipe si relativnikano termino, kadaleske so thaj karig o tradicionalnikano lilvarnipe, mediakoro lilvarnipe thaj digitalnikano lilvarnipe nanaj jekh ani Austria, Čehia, Albania vaj ani Hrvatska. Kadaleske so dživdinas ano vaxt/vrama kana o džanipe ano konteksto e tehnologiako but sig ovel averkerdo thaj barjardo, trubul te keras reakcia ko jekh čhand, kapacitetime thaj sig, a sa te šaj te tiknjaras o generiripe e stabilizirime modelongoro thaj o ververipa.

Literatua:

Bawden, D. (2001). „Progress in Documentation. Information and Digital Literacies: A Review of Concepts.“ *Journal of Documentation*. 57(2), S. 218-259.

Lapat, G. (2017). Digitalna pismenost pripadnika romske etničke skupine. *Andragoški glasnik* 21(1-2), S. 49-57.

Martin, A. (2018). Literacies for the Digital Age: preview of Part I. Digital Literacy for Learning. *Facet*. S. 3-25.

Novković Cvetković B., Lazar S. & Belousova, A. (2018). „Media and Information Literacy – the Basis of Applying Digital Technologies in Teaching from the Discourse of Educational Needs of Teachers.“ *Croatian Journal of Education*. 20(4), S. 1089-1114.